

ki je imel podobne ideje kot francoski fiziokrati, ki so raziskovali nara-vo, na osnovi česar je nastala znana Quesnayeva *Tableaux Economique*, pa tudi liberalno tržnih načel Adama Smitha. Toda ideje Hongmouja niso bile usmerjene v aplikacijo, pač pa v diseminacijo znanj. Kot primer neuporabno usmerjene znanosti na Kitajskem Mokyr navaja, da sta bili matematika in astronomija razviti, vendar so bila ta znanja usmerjana v preučevanje in »rekonstrukcijo velikosti in oblik zgodovinskih ceremonialnih bronastih zvonov ali pa starih kočij« (338).

Mokyrova knjiga ima torej široke ambicije. Ne razjasnjuje samo obdobja predindustrijske revolucije, ampak širše, celotne svetovne gospodarske zgodovine, ki jo v osnovi razlaga »tržno« z zmagovito »ponudbo« Republike pisem.

Gospodarska zgodovina seveda ni črno-bela. Ekonomist Acemoglu je na ovitku knjige napisal, da se s Mokyrovo razlago lahko strinjamo ali pa ne. Mokyr na primer zavrže nekatera uveljavljena prepričanja, na primer, da je bilo suženjsko delo dražje od dela mezdnega delavca in da je v tem treba iskati vzroke propada suženjstva, vendar ostane nedorečen. McCloskey oznanja, da je Mokyrovo delo izjemen doprinos in naj bi postalo (novi) *standard* v literaturi o gospodarski rasti obravnavanega obdobja.

Mokyrova knjiga torej ni namenjena poznavalcem ekonomske teorije, kot smo napisali že v uvodu. »Velike« ekonomske teorije (in velika imena

ekonomske teorije), kot so (neo) liberalizem, kejnesianizem, marksizem ipd. niso obravnavana, deloma le institucionalizem nobelovca Douglasa Northa v povezavi z odnosom do kulture (rasti). Mokyrovo delo pa vsekar problemsko širi obzorja evropske in svetovne gospodarske zgodovine obdobja 1500–1700. Relativnim nepoznavalcem ponuja obilo informativnega gradiva, številne primere in ponazoritve. Poznavalci obdobja ali primerov pa se lahko »zapičijo« v posamezno (lokalno) točko zanimanja, ki se nadaljuje v posebno študijo, na primer (ne)umestitev Valvasorja.

Izidor JANŽEKOVIČ

Magistrski študent zgodovine
novega veka, Faculty of History,
University of Oxford

David Armitage

Civil Wars, A History in Ideas

Yale University Press, New Haven
in London 2017, 349 strani, 17.57 \$
(ISBN 978 0307271136)

David Armitage, profesor zgodovine na Harvardu, kjer predava intelektualno in mednarodno zgodovino, v enem svojih intervjujev naslovi ključni poziv proti pretiranemu poenostavljanju: »Vse je zelo zapleteno!« (*It's all very complicated!*) Po njegovem mnenju bi to morala biti mantra vsakega zgodovinarja in bi morala biti vgravirana na vsakem oddelku za zgodovino na svetu. Armitage je med drugim velik zagovornik atlantske in globalne zgodovine, hkrati pa eden

tistih, ki se pogosto poslužuje kompleksnega pristopa. To tudi dokaže v svoji sveži knjigi o fenomenu državljskih vojn, *Civil Wars: A History in Ideas*.

Običajno bi za knjigo z naslovom Državljske vojne precej hitro pričakovali definicijo, kaj državljanska vojna sploh je. Pravzaprav Armitage že na prvih straneh podre iluzijo o objektivni definiciji, ker nikoli ne bo jasne definicije, ki bi jo sprejeli vsi. Gre namreč za visoko spolitiziran pojem, ki je vedno politično, vedno ideološko in vedno konfliktno obarvan (podobno kot socialna pravičnost ali genocid). Čeprav morda ni videti samo kot deskriptiven pojem, pa gre pravzaprav za normativnega, ki izraža vrednote in interpretacije bolj kot kako stabilno identiteto.

Kaj torej določeno vojno naredi »državljsko« ali »civilno« v nasprotju s »tujco«? Da neki konflikt ali vojno opišemo kot »civilno«, prepoznamo »sorodnost« med sovražniki kot člani iste skupnosti: ne gre za tujce, ampak sodržavljane oziroma pripadnike iste skupnosti. Kot je v napol avtobiografski *Ex Captivitate Salus* v ujetništvu po vojni zapisal nemški pravni mislec Carl Schmitt (1888–1985): »*Državljska vojna ima nekaj grozovitega v sebi. Gre za bratsko vojno, ker se bije znotraj določene politične enote ... in prav zato obe vojskujoči se strani hkrati ali absolutno potrjujeta ali absolutno zanikata obstoj te skupne enote.*«

Armitage tako zastavi vprašanje, ali je bratsko nasilje temeljno ali izvorno, pri čemer se ozre na skupno

mitologijo Zahoda, tj. judovsko-krščansko in grško-rimsko dediščino. Opazi, da je temelj nekaterih ključnih mitov iz tega vodnjaka brez dna prav nasilje med brati: svetopisemska Kajn in Abel, Krišna in Arjuna v indijskem epu Mahabharata, grška Eteokel in Polinejk (brata Antigone), rimska Romul in Rem. Toda kot pravi humanist Armitage pokaže, da ti miti kažejo le na čustveno nabitost »bratskih« vojn in da ni nasilnega ali bojnega gena v naši DNK ter da ni nič neizogibnega pri (državljskih) vojnah.

V maniri analovske šole zgodovine in tako imenovanega dolgega trajanja (*longue durée*) Armitagova knjiga preuči fenomen od antične Grčije vse do današnje Sirije. Zanimajo ga vzorci, ideje, kontinuitete, historični spomini in navade. Knjiga je razdeljena na tri večje (kronološke) dele, to so »Poti iz Rima« (*Roads from Rome*), »Zgodnjenovoveška križišča« (*Early Modern Crossroads*), »Poti v sedanjost« (*Paths to the Present*); vsak od teh delov se nato nadalje deli na dve poglavji. Knjiga je napisana v tekočem in bralcu prijaznem jeziku, ima 240 strani besedila, prek 30 strani opomb in več kot 45 strani literature.

Najprej se posveti antični Grčiji in polisom oziroma mestnim državicam. Grški notranji konflikti (*stasis*) v 5. stol. pr. n. št. niso bile državljanske vojne *per se*, ker se Grki niso dojemaleli kot ena politična enota. Državljsko vojno (*bellum civile*) so »izumili« šele Rimljani. Toda celo Rimljani sami niso bili prepričani, kdaj se je vse začelo, čeprav so državljanske vojne igrale pomembno (negativno) vlogo

v rimski družbi in historiografiji. Ta tradicija je prav tako imela daljnosežni vpliv na nadaljnje pisce in mislece o državljskih vojnah. Kdorkoli bi začel državljsko vojno v Rimu, je bil označen za izdajalca rimske domovine.

Nato Armitage skoči v nasilni zgodnji novi vek. Pravzaprav ob koncu tega obdobja, to je v drugi polovici 18. stoletja, pride na plano še en pojem. Če so državljsko vojno večinoma imeli za negativno in destruktivno, pa je bila revolucija označena za razmeroma pozitivno. Državljska vojna tako ni odvisna samo od perspektive, ampak je tudi uporaba pojma pogosto predmet spora med borci. Etablirane vlade bodo namreč vedno označile notranje konflikte kot vstaje ali nezakonite upore proti legitimni avtoriteti, še posebej če spodletijo. Najbolj plastičen je primer iz ameriške zgodovine.

Ameriška državljska vojna (1861–65), ki še danes igra pomembno vlogo v ameriški politiki, je bila dolgo časa znana kot upor. Pravzaprav je takratni ameriški predsednik (Severa) Abraham Lincoln izraz vojna vstaja (*War of the Rebellion*) uporabljal šestkrat pogosteje kot izraz državljska vojna. Uradna 70 zvezkov obsežna zgodovina ameriške »državljske vojne je med letoma 1880 in 1901 izhajala pod imenom vojna vstaja. S tem naslovom so jasno želeli zanikati legitimnost poraženih »vstajnikov«. Šele leta 1907 je kongres po večletnih prepirih sprejel sklep, da bodo ta notranji konflikt imenovali državljska vojna.

Nasprotno, pa so zmagovalci v »državljski vojni« pogosto označili svoj boj za revolucijo, kakor se je to zgodilo v ameriški »revoluciji«. V 70. letih 18. stoletja ta konflikt ni bil znan kot ameriška revolucija, ampak kot ameriška državljska vojna, vojna med britanskimi podložniki, kakor so se sprva ponosno počutili tudi ameriški ustanovni očetje (*Founding Fathers*). Ironično pa je pravzaprav ta »notranji konflikt« postal ena prvih svetovnih vojn, saj se je po vključitvi Francije in Španije na strani »Američanov« vojna razširila tudi v druge kolonije po svetu.

V zadnjem delu se posveti trenutni (globalni) situaciji. Izpostavi, da na svetu ni praktično nobene vojne med državama, zato se je za obdobje po drugi svetovni vojni prijel zelo zavajajoč izraz »dolgi mir« (ang. *Long Peace*). Toda čeprav ni nobene (odkrite) meddržavne vojne, pa je po svetu veliko državljskih vojn in je atmosfera vojne praktično vseprisotna. Dandanes pravzaprav ne govorimo o državljskih vojnah, ampak o »mednarodnih državljskih vojnah« (*internationalized civil wars*). V globaliziranem svetu se državljsko nasilje redko ohrani znotraj meja same države, niti nujno med le dvema strankama. Vključijo se sosedji, borci in velesili, nato pa se konflikt v taki ali drugačni obliki razlije prek mej (prim. begunske krize).

Armitage poudari, da je državljska vojna postopoma postala najbolj razširjena, najbolj destruktivna in najbolj značilna oblika organiziranega nasilja med ljudmi. Ker danes zadeva

predvsem nezahodne in revne države, se državljskih vojn prijema naziv »razvoj v napačno smer« (ang. *development in reverse*). Vojne znotraj držav pogosto trajajo bistveno dlje kot vojne med državami, hkrati pa se dolžina državljskih vojn vztrajno večja. Ti konflikti so tudi veliko bolj dojemljivi za ponovitve, saj je »najverjetnejša dediščina državljske vojne nadaljnja državljska vojna« (poglavje 6).

Po drugi svetovni so največje mislece na svetu vprašali za mnenje glede prihodnosti sveta. Rezultat te »ankete« je bila knjiga *Treasury of the Free World* (1946), ki je vključevala misli Alberta Einsteina, Charlesa de Gaulla, Bertranda Russla, Orsona Wellesa in Tita. Pod uvod te klasične zbirke se je podpisal Ernest Hemingway (1899–1961), ki je v tridesetih letih tudi sam poročal in pisal o španski državljski vojni. V tem uvodu je tako zapisal, da je »vsaka vojna, pa naj bo še tako nujna ali legitimna, zločin; vprašaj pehoto in vprašaj mrtve«.

Bara KOLENC

Mirt Komel

Poskus nekega dotika

Založba FDV, Ljubljana 2008,
209 strani, 18.00 EUR
(ISBN 978-961-235-332-2)

Mirt Komel si v knjigi *Poskus nekega dotika* zastavi nalogo razpreti polje dotika in pokazati na nujnost teoretske rehabilitacije koncepta dotika v sodobni filozofiji, kulturni

antropologiji in politični teoriji. Glavni namen tega dela je, kakor pravi v uvodu avtor, »pokazati ne samo, kako je dotik quo dotik še kako prisoten v naši kulturi, ampak tudi, kako je ravno kot odsoten pravzaprav centralen pri razumevanju socialnih in političnih odnosov med ljudmi« (str. 11).

Izhajajoč v prvi vrsti iz Jean-Luca Nancyja, ki ga sam avtor imenuje za »največjega teoretika dotika vseh časov«, in Derridajeve knjige, posvečene Jean-Lucu Nancyju, *Le Toucher*: Jean-Luc Nancy, se Komel na eni strani naveže na Derridajevo tezo, da je Jean-Luc Nancy naredil prelom z metafizično tradicijo s tem, da je vzpostavil teoretsko polje za mišljenje dotika kot odsotnega, na drugi strani pa pokaže, da je natanko dotik tisti koncept, ki nakaže tudi možnost konceptualne korespondence med fenomenologijo in teoretsko psihoanalizo.

Kot izhodiščno tezo svoje knjige Komel postavi trditev, da je dotik mogoče misliti le tako, da ga postavimo v določeno razmerje z nedotakljivim – dotik se po svojem bistvu vpisuje v zarezo med posrednostjo in neposrednostjo in je kot tak vselej nek preplet fizičnega in metaforičnega: »Metaforična, posredovana, posredna plat dotika se vpisuje v fizično plat dotika – fizična, neposredna in neposredovana plat dotika pa se vpisuje v metaforično,« (str. 10). Skozi to perspektivo avtor v nadaljevanju pokaže, da moramo dotik, kolikor ga hočemo misliti v shizi med prisotnostjo in odsotnostjo ter med posrednostjo in neposrednostjo, definirati kot lakanovski objekt a.